

Tíðleiki hjá avlamni av nervafrøðiligum sjúkum í Føroyum í árunum 1939—1975

Poul Joensen

Tá ið talað verður um, hvussu tíðum sjúkur koma fyri, verður ofta orðið *incidens* (tíðleiki) nýtt. Tað sigur okkum, hvussu nógvir nýggir tilburðir eru av eini ávísari sjúku í einum avmarkaðum tíðarskeiði í eini ávísari fólkamongd. Vanliga verður roknað við talinum á nýggjum tilburðum um árið millum 100.000 fólk.

Nervafrøðiligu sjúkurnar eru tær, sum hava sæti í heila, mønu og hámmønu, og í nervum, ið liggja til og frá mønu og hámmønu. Ávísar sjúkur, ið hava sæti í vøddum, roknast eisini sum nervafrøðiligar sjúkur undir heitinum »nerva-vøddasjúkur«. Áður hevur ikki verið skrivað um avlamni elvt av hesum sjúkum í Føroyum.

Tilfar og kanningarháttur

Til tess at kanna hvussu nógvir føroyingar eru vorðnir avlamnir av nervafrøðiligum sjúkum, vórðu 6200 avlamislæknaváttanir (allur sum eru skrivaðar frá 1939—1975) gjøgnumlísar, og tær ymisku nervafrøðiligu sjúkurnar taldar.

Kanningin fór fram á heysti 1975. Til tess at lýsa tíðleikan og møguligar broytingar í honum gjøgnum umrødda tíðarskeið er hvør sjúkutilburður bólkaður eftir sjúkuavgerð og tíðarskeiði. Tíðarskeiðini 1939—1949, 1950—1959, 1960—1969 og 1970—1975.

1. talva. Tíðleikin hjá avlami elvdum av nervafroðiligum sjúkum um árið í Føroyum í tíðarskeiðinum 1939—1975.

(Average annual incidens rate per 100,000 population of neurological disease causing disability in the Faroes people during 1939—1975.)

Tíðarskeið (Periods)	Tíðleiki (Incidens)
1939—1949	31,5 (25,0—37,0)*
1950—1959	48,5 (41,3—55,4)*
1960—1969	36,5 (30,4—42,5)*
1970—1975	44,7 (40,0—53,5)*

*) 95% hagfroðiliga frávikid.

(95% confidens limit for rate.)

Úrslit

Úrslitini síggjast á 1. talvu. 6200 høvdu søkt um avlamishjálp. 500 teirra vóru avlamin av nervafroðiligum sjúkum, t. e. 8 %.

Av úrslitinum sæst, at í tíðarskeiðinum frá 1939—1975 liggur árliigi tíðleikin av nevndu sjúkum rættuliga fastur. Aftan á hvørt tal er nevnt í klombrum hagfroðiliga frávikid við 95 % sannlíkindum.

Tað sæst á 1. talvu, at tøluni í tíðarskeiðinum 1939—1949 eru lík tølunum frá 1960—1969, men tøluni í tíðarskeiðinum 1950—1959 og 1970—1975 eru heldur hægri. Verður roknað við fólkatalinum 41.112, fáa millum 13 og 20 fólk

$$\left(\frac{41112 \cdot 31,5}{100000}\right) = 13 \text{ og } \left(\frac{41112 \cdot 48,5}{100000}\right) = 20 \text{ avlamishjálp um}$$

árið í Føroyum vegna hesar sjúkur.

Á 2. talvu síggjast tøluni fyri tær einstøku sjúkurnar. Støðugur heilabruni (Encephalitis chronica), ið var eftirsjúka eftir sponsku sjúku, sæst ikki longur.

Barnalamni sæst at kalla ikki frá 1959 og frameftir. Øðrvísi er við æðrasjúkum í heilanum (Mb. cerebrovascularis). Lutfalsliga verða tær alt vanligari orsök til avlamni. Í 1939—1949 var lutfalstalið 13,1 % av hesum sjúkum, í 1970—1975 var talið vaksið til 35,8 %.

Heilasvullur (*Neoplasma intracranialis*), mønusjúkur (*Myelopathiae*), bruni í nervum ið liggja frá og til mønu og há mønu (*Polyneuritis*), og ov nóg nógvatn innanskalla (*Hydrpcephalus*), finnast allar sum avlamisørsøk, men er hetta ikki nakað stórt tal.

Heilaskaði (*Encephalopathiae in partu seqv.*) ákomin í sambandi við barnsurð (*præ-, peri- og postnatale*) hevur verið í minkan, í 1950—59 var talið 11,3 % móti 5,4 % í 1970—75.

Ristisjúka (*Paralysis agitans*) er lutfalsliga í vøkstri, frá 7,7 % í 1950—59 til 13,0 % í 1970—75.

Kanningin sýnir, at mønulop (*Meningocele*), ígerðarsjúkur (í flestu førum eftirsjúkur eftir bruna í heila- og mønuserki), sjúka í há mønu- og mønukyknun, ið hava týðning fyrri vøddamegina (*Sclerosis amyotrofica lateralis*), vøddavantrivni (í flestu førum afturbregðiligar sjúkur í vøddunum, *Dystrophia musculorum progressiva*), støðugar broytingar í heila- og mønuserki (*Arachnoiditis*), heilaskaði eftir stoyt ella súrevnistrot (*Encephalopatia traumatica et anoxia*) eru at finna, men ikki í stórum tali.

Av ov bráðum samanvøkstri av beininum í skallanum (*Dys-nostosis cranii*) hevur bert verið ein tilburður.

Viðfødd brek í heilaæðrum (*Aneurysma aa. cerebri*) síggjast at vera í vøkstri frá 1950—59 og fram.

Um dissemeraða sklerosu er at siga, at sjúkan er lutfalsliga í minkan, mett eftir hesum tølum. Frá 1960 til 1975 eru bert skrásettir 5 tilburðir.

Umrøða

Tá ið sagt er, at 8 % av umsóknunum um avlamishjálpsnúgva seg um fólk, ið fáa avlamishjálps vegna nervafrøðiliga sjúku, er tó ikki sagt, at 8 % av teimum, sum fáa avlamishjálps, hava nervafrøðiliga sjúku. Hetta tal er ókent, og veldst millum annað um, hvussu leingi hesir sjúklingar liva aftan á, at teir hava fingið sjúkuna.

Tað skal nevast, at henda tíðleikakanning ikki sigur nakað avgjørt um, hvussu vanligar hesar sjúkur eru. Tær ringu bráðu

2. talva. Lutfalsligur tíðleiki hjá nervafroðiligum sjúkum, sum hava elvt avlarni í Føroyum í tíðarskeiðinum 1939—1975.
(Relativ frequency of neurological disease causing disability in Faroes in the period 1939—1975 incl.)

Sjúkuavgerð (Disease)	Talið á hvørjari sjúku. Í klombrum lutfallstalið í %/ (Number of cases of each disease (definite) and in %)				
	Tíðarskeið (Periods).				
	1939—1949	1950—1959	1960—1969	1970—1975	1939—1975
Støðugur heilabruni (Encephalitis chronica)	27 (27,3)	11 (6,5)	1 (0,7)	0 (0,0)	39 (7,8)
Æðrakálking í heila (Mb. cerebrovascularis)	12 (13,1)	35 (20,8)	48 (34,0)	33 (35,8)	129 (25,8)
Barnalarni (Poliomyelitis acuta sequelae)	17 (17,1)	11 (6,5)	2 (1,4)	0 (0,0)	29 (5,8)
Heilasvullur (Neoplasma intracraniale)	6 (6,0)	8 (4,8)	15 (10,6)	8 (8,7)	37 (7,4)
Mønusjúka (Myelopathia)	4 (4,0)	0 (0,0)	3 (2,1)	1 (1,0)	8 (1,6)
Heilaskaði ákomin í sambandi við barnsburð .... (Encephalopathiae in partu sequelae)	7 (7,1)	19 (11,3)	6 (4,3)	5 (5,4)	37 (7,4)
Ov nógv vatn innanskalla (Hydrocephalus congenitus)	0 (0,0)	4 (2,4)	1 (0,7)	1 (1,0)	6 (1,2)
Nervabruni (Polyneuritis)	3 (3,0)	7 (4,2)	8 (5,7)	1 (1,0)	19 (3,9)
Disseminerað sklerosa (Sclerosis disseminata)	6 (6,1)	17 (10,1)	4 (2,8)	1 (1,0)	28 (5,6)
Ristisjúka (Paralysis agitans)	0 (0,0)	13 (7,7)	11 (7,8)	12 (13,0)	36 (7,2)

Mønulop (Meningocele)	0 (0,0)	0 (0,0)	2 (1,4)	1 (1,0)	3 (0,6)
Heilabruna eftirsjúka (Meningocephalitis sequelae)	2 (2,0)	3 (1,8)	2 (1,4)	0 (0,0)	7 (1,4)
Mönutreytað vöddalanni (Sklerosis amyotrophica lateralis)	0 (0,0)	1 (0,6)	2 (1,4)	3 (3,3)	6 (1,2)
Heilaskaði vegna súrnistrot ella stoyt móti skalla (Encephalopathia anoxia et traumatica)	0 (0,0)	1 (0,6)	2 (1,4)	0 (0,0)	3 (0,6)
Vöddavantrivni (Dystrophia musculorum progressiva)	0 (0,0)	3 (1,7)	2 (1,4)	1 (1,0)	6 (1,2)
Líkfali (Epilepsia)	12 (12,1)	24 (14,2)	21 (14,0)	16 (17,0)	73 (14,6)
Stöðugur heilaserksbruni (Arachnoiditis)	0 (0,0)	2 (1,2)	0 (0,0)	0 (0,0)	2 (0,4)
Disklop (Prolapsus disci intervertebralis)	2 (2,0)	7 (4,2)	6 (4,3)	5 (5,4)	20 (4,0)
Ov bráður samanyöxstur av beininum í skallanum (Dyssynostosis cranii)	0 (0,0)	1 (0,6)	0 (0,0)	0 (0,0)	1 (0,2)
Viðfött heilæðrabrek (Aneurysma cerebri)	0 (0,0)	1 (0,6)	6 (4,3)	4 (4,3)	11 (2,2)
Tilsamans (definite)	99	168	141	92	500
Fólkatal síðst í tíðarskeiðinum (Population at the end of each period)	31781	34596	38611	41112	41112

sjúkurnar, sum sjúklingurin doyri av alt fyri eitt, ella fáar vikur seinni, eru ikki við her. Teir sjúkutilburðir, ið ikki vara leingi, og eisini teir tilburðir, ið ikki nerva meira enn, at ein kann halda fram at arbeiða, eru heldur ikki uppi í hesum tølum. Er sjúklingurin farin um 67 ára aldur, fær hann fólkaeftirløn og er sostatt heldur ikki við. Tey, ið doyggja av slíkari sjúku, áðrenn tey fylla 18 ár, eru heldur ikki við, tí at avlamishjálpi verður ikki veitt fyrr enn frá 18 ára aldri.

Um líkfall og disklop er at siga, at flest fólk við hesum sjúkum eru arbeiðsfør. Tølini eru smá, tí tað eru bert teir ringastu tilburðirnir, ið geva rætt til avlamishjálpi. Hjá fólki við líkfalli er tað oftast so, at heilasjúkan, ið elvir líkfall, er tað, sum er avgerandi fyri, at veitt verður avlamishjálpi, og ikki sjúkueyðkennið líkfall í sjálvum sær.

Tá ið sagt er, at dissemerað sklerosa er í minkan, kann tað komast av, at nógvir tilburðir, serliga í fyrstani, eru sera linir, og sjúkan nýtist ikki at gerast so ring, at ein verður óarbeiðsførur.

Ávísar sjúkur, sum at kalla altíð eru so ringar, at avlamishjálpi verður veitt, eru ikki funnar í hesi kanning. Tær eru: Sjúka, ið ger, at vøddarnir arbeiða ov seint og við skerdari megi (*Dystrophia myotonica*), sjúka við smáum vatnsvullum í hámmønu og mønu (*Syringomyelia*), viðfødd skerd vøddamegi (*Atrofia musculorum progressiva spinalis*), sjúka við øktum koparinnihaldi millum annað í heilanum (*Degeneratio hepato-lenticularis*), afturbregðilig sjúka, ið ger, at møna, nervar og partar av heilanum farast (*Ataxia familiaris spinalis*) og afturbregðiligt heilavinn (*Chorea Huntington*). Tí eru hesar sjúkur helst ikki hjá fólki í Føroyum í 18—67 ára aldri. Her skal tilskilast, at nevndu sjúkur eru so sjáldsamar, at hagfrøðiliga mett nýtast tær ikki at koma fyri í Føroyum, men kunnu sjálvandi koma fyri.

Tá ið tíðleikin hjá hesum sjúkum sum avlamisørsøk hevur verið um tað sama frá 1950 til 1975, kann væntast, at hetta tal fer at vera um tað sama tey næstu komandi árin, tí viðgerðarhættirnir fyri hesar sjúkur verða valla broyttir stórliga tey fyrstu árin.

At enda skal viðmerkjast, at í læknafrøðibókmentum eru ongar samsvarandi kanningar úr øðrum londum, har tíðleikin hjá hesum sjúkubólki sum orsök til avlamni er uppgjørdur í einum heilum fólki. Sostatt kunnu úrslitini av hesi kanning ikki samanberast við kanningar av øðrum tjóðum.

Niðurstøða

Tíðleikin hjá nervafrøðiligum sjúkum, ið elva avlami, er yvirhøvur óbroyttur frá 31 til 44 fyri 100.000 fólk hvørt árið.

Sjúkur sum støðugur heilabruni og barnalamni, ið fyrst í tíðarskeiðinum vóru týðandi orsök til avlami, eru ikki til longur her á landi. Tann sjúkan, sum í dag er fremsta avlamis-orsøk, er æðrakálfing í heilanum, oftast blóðtøppur í heila-æðrum (Apoplexia cerebri).

BÓKMENTIR

1. Statistisk Årbog 1960 (Denmark).
2. Statistisk Årbog 1978 (Denmark).
3. R. K. Rasmussen 1954: Yvirlit yvir deyðatal ið hevur staðist av illvøkstri í Eiðis læknadømi 27. juni 1920 — 26. juni 1952. Fróðskaparrit 3. bók.
4. S. Dahl Niclasen 1966: Yvirlit yvir deyðatal, ið hevur staðist av illvøkstri í Føroyum í árunum 1955—1959. Fróðskaparrit 15. bók.
5. Brain and Walton 1969: Brain diseases of the Nervous system. Oxford.
6. W. Bryan Jennet 1973: An introduction to Neurosurgery.
7. M. Brewis et Al. 1966: Neurological Disease in an English City. Acta Neurol. Scandinavica. Suppl. 24 Volumen 42.
8. J. G. Chusid 1976: Correlative neuroanatomy and functional neurology. Lange.
9. A. Nielsen, Jørgen Hilden & Kirsten Fenger 1976: Statistik og sandsynlighed anvendt i medicin. FADL's forlag.

SUMMARY

All applications for disability in the Faroes in the period from 1939 to 1975 have been reviewed, and the annual average incidence of neuro-

logical disease causing disability pr 100,000 has been estimated for the periods 1939—1949, 1950—1959, 1960—1969 and 1970—1975. These figures are almost constant during these periods, and it may be estimated that between 13 and 20 persons annually in the population of 42,000 may need, on the basis of neurologic disease, disability compensation in the future. Table II shows the relative frequencies.